

Aproximació a l'obra dramàtica de Marià Villangómez

per Antoni Nadal

A la pregunta “què us hauria agradat escriure que no hàgiu escrit?”, feta per Bernat Joan a Marià Villangómez l'any 1993, el poeta eivissenc respon: “Bon teatre. M'hauria agradat escriure bon teatre. Realment, el teatre que he escrit no és gaire bo, constitueix més que res un exercici literari, però sempre he tengut afició al teatre”.¹ Deixant de banda les valoracions de l'autor, la resposta indica el seu interès pel teatre, i també la recança d'haver-se hagut d'aplicar sobretot en el conreu d'uns altres gèneres. La

veritat és que hom coneix més la poesia i la prosa narrativa que no el teatre de Villangómez. Atès aquest coneixement deficient, l'objecte del present treball ha estat de contribuir a la difusió de l'obra dramàtica de l'escriptor eivissenc.

Quant a l'interès que li suscita el teatre, Villangómez ens ha comunicat que la seva relació amb el teatre “sempre va ser molt intensa, des que era un al·lot. Entre les obres que llegia el meu pare abundaven les teatrals, i jo també m'hi vaig aficionar. M'empassava tota mena de literatura escènica, clàssica i moderna, estrangera i nacional, bona i dolenta. I assistia a totes les representacions que podia, que a Eivissa no eren gaires. Record que als deu anys, quan vaig anar a Pal-

ma a examinar-me d'ingrés i primer curs de batxillerat, vaig veure el famós Borràs representant *El Alcalde de Zalamea*. A Eivissa venia de tant en tant alguna companyia de segon o tercer ordre i jo no em perdia cap obra. Quan als quinze anys vaig anar a viure a Barcelona per estudiar Dret, el teatre –amb el cine– era un dels meus grans plaers. Veia teatre en català i en castellà, el que es produïa a la ciutat i el que arribava de Madrid. L'última obra que vaig veure representar en aquells cinc anys va ser *Bodas de sangre*, per la companyia que va estrenar-la a Madrid. I així va continuar de llavors ençà.”²

² Lletra que M. Villangómez ens va adreçar amb data 3 de juliol de 1993.

¹ JOAN, Bernat: “Entrevista a Marià Villangómez”, *Veü d'Eivissa i Formentera* (Eivissa), 9, febrer del 1993, pàg. 13.

D'altra banda, volem mostrar la nostra gratitud a Marià Villangómez, Merche Chapí i Jean Serra per la col·laboració que ens han prestat.

Pel que fa al conreu del teatre, hom pot distingir dos períodes de dedicació teatral, d'acord amb el mateix autor: el primer comprèn els anys 1949 i 1950, és a dir, quan tenia 36 anys; i el segon, els anys 1956 i 1957, als 43 anys.³ No obstant això, és evident que cap estudi global de l'obra dramàtica de Villangómez no podrà ignorar el període que l'autor va obrir en els anys setanta amb les adaptacions d'autors clàssics.

El primer període coincideix dins el temps amb l'anomenat cicle poètic de Balansat, integrat entre d'altres per *Els dies i Els béns incompartibles* (com se sap, Villangómez va exercir de mestre al lloc de Sant Miquel de Balansat fins a 1959). En 1949 i 1950, va escriure l'adaptació teatral de *Le chat botté* i quatre obres més. Villangómez explica que "la més llarga i ambiciosa és la segona, *El botxí d'espectres*, drama ombrívol que duu la data de 18 de juliol de 1949".⁴ A més, "entre les quatre peces restants, de característiques ben diferents, assenyalaria *Després de pondre's sa lluna* (20 de juny de 1950) i *Es més alt embruixament* (31 de juliol del mateix any), l'una en prosa i més seriosa i l'altra en vers i més festiva, gairebé un joc, totes dues en eivissenc".⁵

Es gat amb botes, escenificat en tres actes, el primer dividit en dos quadres, va ser escrit en el dialecte eivissenc. "Aquesta és la tercera manera que tenc d'escriure en català", diu Villangómez:⁶ les altres dues són la llengua literària àmplia i el català en què ha introduït formes insulars, principalment verbals. Aquesta forma eivissenca, que sembla reservada sobretot a algunes obres teatrals, la tornarem a trobar en *Es més alt embruixament*. En *Una obra teatral*, nota prèvia a *Es gat amb botes*, co-

menta: "El 3 de març de 1949 acabava d'escriure a Sant Miquel de Balansat la meua adaptació teatral de *Le chat botté*, el cèlebre conte de Charles Perrault. Al mateix temps, escrivia poemes molt més seriosos, compromesos i exigents —sovent en estrofes i versos més variats i difícils— que aquell primer assaig dramàtic. La llengua de l'obreta era la dialectal eivissenca, el to del diàleg esdevenia a vegades humorístic i tenia moments amb una mica més d'intenció, i per bé que el destinatari inicial era el públic infantil, vaig anar mig oblidant aquest propòsit. Veig que la primera còpia deia que la peça era "per a un teatre de cartó". Com aquell amb què jugava de petit amb els meus germans, a casa. I sempre he cregut que si l'expressió dialectal —l'eivissenca en aquest cas— té un lloc entre les lletres, és precisament a segons quins diàlegs teatrals. En tenim bones mostres a diferents literatures. I aquesta consideració —una justificació, si així ho velleu— va a part del gust que sempre he experimentat manejant, amb intencions d'art, la parla de la família i alhora dels pagesos entre els quals vivia en aquell temps que escrivia *Es gat amb botes* i algunes altres obres que la varen seguir".⁷ En el *Pròleg d'Es més alt embruixament*. *Se suspèn la funció* afirma que "l'obreta anava dedicada a les tres nebodes que tenia aleshores, però aquestes, ara mares de família, no l'arribaren a llegir. Escrivint els rodolins del diàleg em vaig divertir bastant".⁸ En *Es gat amb botes*, hom ja hi pot advertir alguns trets extraliteraris que s'accentuaran més endavant en l'obra teatral de Villangómez, com són ara el propòsit d'estandaritzar el parlar d'Eivissa i Formentera, i la disposició per adaptar textos clàssics no catalans a la cultura del poble eivissenc i, en general, del català. L'any 1988, Villangómez va publicar *Es gat amb botes* dins l'aplec *D'adés*

i d'ahir, a Eivissa;⁹ després, l'any 1992, el va publicar solt a Mallorca.¹⁰

De les peces restants que componen el primer període teatral de Villangómez, només se n'ha publicat una fins ara, *Es més alt embruixament*, una farsa en un acte, dividit en dos quadres, que critica la superstició. L'autor la va escriure en vers i en dialecte eivissenc, i la va acabar a Eivissa el 31 de juliol de 1950. L'acció transcorre "quan s'autor encara no havia nascut".¹¹ Una mare pagesa rica pretén que sa filla, na Maria, es casi amb en Xico, "s'hereu més ric que hi ha a's poble", segons la mare, "i es més mal fet", segons na Maria,¹² que està enamoriscada d'en Vicent, un criat de la casa. La mare requereix la pràctica d'una bruixa, que aconsegueix d'embruixar na Maria. En aparença, na Maria es comprometrà amb en Xico quan acabi el costum del festeig. No obstant això, Vicent i el seu amic Pere creuen "que no hi valen bruixeries / quan és fort es sentiment"¹³ i ordeixen un maneig per desembruixar na Maria, amb l'ajut de la criada Rita. En el festeig posterior s'esdevenen algunes situacions intricades que inclinen en Xico a fugir amb na Maria de nit. La mare, assabentada del projecte per na Rita, farà els ulls grossos: "Tot serà endavantir lo que havia de ser".¹⁴ Al final, els qui fugen són en Xico i na Maria, de manera que triomfa l'amor, el més alt embruixament. Villangómez explica alguns aspectes estilístics i temàtics d'aquesta obra: "Mentre treballava en *Es més alt embruixament* també devia escriure alguns dels poemes de *Els béns incompartibles*, llibre que vaig dar per acabat, amb l'afegit de la secció *Cap a un hivern*, la tardor de 1951. El gener d'aquell any, és a

3 VILLANGÓMEZ LLOBET, M.: "Pròleg", dins M. Villangómez Llobet: *Es més alt embruixament. Se suspèn la funció*, Eivissa, Institut d'Estudis Eivissencs, 1983, 7-10.

4 Íd. pàg. 7.

5 Íb.

6 VILLANGÓMEZ LLOBET, M.: "Pròleg", dins M. Villangómez Llobet: *D'adés i d'ahir*, Eivissa, Institut d'Estudis Eivissencs, 1988, 7-9, pàg. 7.

7 VILLANGÓMEZ LLOBET, M.: "Una obra teatral", dins M. Villangómez Llobet: *D'adés i d'ahir*, pàg. 27.

8 VILLANGÓMEZ LLOBET, M.: "Pròleg", dins M. Villangómez Llobet: *Es més alt embruixament. Se suspèn la funció*, pàg. 7.

9 VILLANGÓMEZ LLOBET, M.: "Es gat amb botes", dins M. Villangómez Llobet: *D'adés i d'ahir*, 28-59.

10 VILLANGÓMEZ LLOBET, M.: *Es gat amb botes*, Palma, Edicions Cort ("Vell Mar"), 1992.

11 VILLANGÓMEZ LLOBET, M.: *Es més alt embruixament. Se suspèn la funció*, pàg. 11.

12 Íd., pàg. 13.

13 Íd., pàg. 28.

14 Íd., pàg. 54.

S'ASSEMBLEA DE SES DONES

D'ARISTÒFANES

Adaptada a s'eivissenc per M. Villangómez Llobet

D'ARISTÒFANES
**GRUP DE
 TEATRE EXPERIMENTAL
 DE
 S'ESCOLA D'ARTS I OFICIS**

Dia 26, 27 y 28 de desembre
 a les 8.30 de la nit

SALA D'ACTES DE S'ESCOLA

EIVISSA

REPARTIMENT

Praxàgoras	Patricia Serra	Dona VII i Vèia II	Mari Lina Mari
Dona I i Vèia III	Francesca Serra	Dona VIII	Maria Riera
Dona II i Vèia I	Marganda Vich	Blèpir	Josep Manuel Escandell
Dona III	Eina Mari	Home i Ciutadà II	Joan Carles Cirer
Dona IV i Una Jove	Marganda Serra	Cremes	Josep Antoni Bonet
Dona V	Llèia Cardona	Ciutadà I	Joan Costa
Dona VI	Neus Ortiz Guasch	Ciutadà III	Vicenç Torres
		Ciutadà IV	Francesc Soriano Tur
		Un Jove	Juan Josep Cardona

Múscos:
 JOAN MARI

Luminotècnia:
 CARLES TUR

y
 JOAN GARCIA LOZANO

Figurines:
 EMILI BENAVIDES

Ajudant de Direcció:
 ANTONI SUÑER

Direcció:
 P. CAÑESTRO TORRES

Decoració:
 SALVAUOR PETIT

Maquinària:
 COLECTIVA DES GRUP

Programa de mà de l'estrena de *S'assemblea de ses dones*, pel Grup de Teatre Experimental de l'Escola d'Arts i Oficis d'Eivissa, dirigit per Pedro Cañestro. Desembre de 1976.

dir, cinc mesos després d'enllestir la peça teatral, havia començat *Sonets de Balansat*. Pot haver-hi un contrast més gran, en llengua, en intencions, entre els sonets i *Es més alt embruixament*? Aquesta obra podria semblar costumista. No ho és. Hi aprofito uns vells costums —tractats sense cap exactitud i molt lliurement— per lligar una acció i moure uns personatges. L'única cosa encara real en l'ambient camperol, amb l'anomenada fuita, era la superstició, de la qual —i dels interessos en el matrimoni— faig burla. Però l'atac contra determinades creences, les situacions socials, l'anècdota amorosa, l'estudi dels tipus, eren només una excusa per tal de descabdellar una acció més aviat lleugera, una mica despreocupada, tirant a entretinguda, i sobretot per tal de crear uns col·loquis en una llengua dialectal i viva, que jo sentia cada dia entorn i a la qual dava, per a més intensitat, la mesura mètrica i el lligam d'unes rimes. L'obra era una farsa més que un sàinet, i la principal pretensió de l'autor era delectar-se en l'elaboració d'un llenguatge rebut del popular —una mica triat i estilitzat, tanmateix— i en el joc d'unes paraules i una versificació. En l'evocació d'un estil de festeig aleshores ja desaparegut hi ha uns diàlegs on figura la transcripció d'algun fragment de

cançó local. Per a la primera escena amorosa de la parella jove em vaig inspirar en la forma de cançó pagesa dialogada, en què una dona i un home canten alternativament unes parts del mateix nombre de versos, ben sovint quatre i sempre heptasíl·labs. De totes les obres teatrals que vaig escriure *Es més alt embruixament* és potser la que mostra més espontaneïtat i senzillesa.¹⁵ *Es més alt embruixament* va ser estrenada el 24 de març de 1985 al Cinema Jardí, de Sant Josep de sa Talaia, pel Grup de Teatre de Sant Agustí des Vedral, sota la direcció de Pep Ribas.

De les altres obres, sabem que “el tema d'*El botxí d'espectres* és la degradació d'un home, afavorida per l'estada a la presó i la conducta de la seua dona, fins a la reacció que li produeix l'amor i la responsabilitat envers la filla. L'acció es desenrotlla en els actes primer i tercer, mentre que el segon és com un somni en què els personatges, en un món irreal i fosc, es parlen despullant-se de fingiments. A fi d'assenyalar més la diferència entre la realitat i el clima oníric del segon acte, el diàleg és en prosa eivissenca —l'ambient és el rural d'Eivissa— en els actes primer i darrer, i en

15 VILLANGÓMEZ LLOBET, M.: “Pròleg”, dins M. Villangómez Llobet: *Es més alt embruixament*. Se suspèn la funció, pàg. 8 i 9.

llengua literària en l'intermedi nocturn i fantasiós”.¹⁶ Sembla que hi ha una versió feta al cap d'uns anys en què l'autor va abreujar els diàlegs, ara escrits en llengua literària. *Després de pondre's sa lluna*, en prosa i en dialecte eivissenc, però en un to seriós, “és una obra inspirada en la gent que fugia de l'illa, il·legalment, apropiant-se d'alguna barca, quan, acabada la guerra mundial, l'Algèria novament dominada pels francesos era una possibilitat d'arribar, per diversos motius —polítics, de feina, etc.—, a un món lliure”.¹⁷ *El jardí dels amants*, en català central “potser massa literari”¹⁸, és una obra en un acte llarg, inspirada en l'obra de Jean Giraudoux,¹⁹ que transcorre en un ball nocturn de disfresses que té lloc al parc d'una casa senyorial de Barcelona, tot i que es podria situar en una altra ciutat gran. “Els invitats s'han de disfressar del personatge teatral que creguin més pròxim al seu caràcter. Hi ha un Romeu, un Don Juan, una senyora amb aires de tragèdia grega,

16 Lletra que M. Villangómez ens va adreçar amb data 3 de juliol de 1993.

17 Íd.

18 Íd.

19 “La relació amb Giraudoux és molt vaga. Fa referència principalment al caràcter molt literari i una mica imaginatiu de l'obra.” (Lletra que M. Villangómez ens va adreçar amb data 3 de juliol de 1993.)

un poeta que ha elegit la disfressa d'*El trovador*, etc., i entre ells es nua una acció.²⁰

El segon període correspon als anys 1956 i 1957. Inclou les obres *Amor d'avar, avar d'amor, Se suspèn la funció, Lanell és més que un joc* i *Les germanes captives. Amor d'avar, avar d'amor*, acabada el 22 de març de 1956, està escrita en vers eivissenc. "El personatge principal d'*Amor d'avar, avar d'amor* és un home que només pensa en la feina, en els diners, en l'estalvi, i que busca dona, amb la condició que sigui rica. Les al·lotes el rebutgen pel seu caràcter, malgrat les seues propietats. Em vaig inspirar en unes informacions i en alguna observació directa. És una comèdia rural."²¹ *Se suspèn la funció*, acabada el 7 de juny de 1957, però amb data de la versió definitiva gener del 1978, està escrita en prosa literària. *Lanell és més que un joc*, acabada el 26 d'agost de 1957, té dues versions: la primitiva està escrita en vers i en prosa dialectal, i l'altra, en llengua literària. "*Lanell és més que un joc* és una obra d'una certa ambició, també d'ambient rural: no oblidem que vaig escriure aquestos assajos a Sant Miquel, veient com es movia la gent dispersa del poble. No sabia com descriure el tema, d'embull amorós, pagès però actual. És més fàcil referir-se a la forma, una mica avantguardista, que comença com acaba, amb un personatge fantàstic que parla en vers per a més irrealitat, és invisible per als altres i va explicant algunes coses i fent moure els actors. Crec que la construcció, la tècnica teatral, és millor que no el diàleg."²² *Les germanes captives*, escrita l'any 1958 o 1959, de vers fluid i llenguatge literari, "és un drama llarg, en vers; inspirat en el conegut romanç eivissenc, comença on aquest acaba."²³ Villangómez ha revisat profundament aquest text fa poc temps, i el considera com a definitiu.

L'única peça publicada d'aquest període fins ara és *Se suspèn la funció*. L'obra comença amb el monòleg d'un autor teatral que torna a pensar, passejant i després en un cafè, una obra seva que es representa a continuació. L'obra, doncs, té dos nivells narratius distints, dues macroseqüències sintàctiques, la primera de les quals —la intervenció de l'autor— conté l'altra —el desenvolupament de l'obra que ha ideat. No cal dir que, amb l'ús de la tècnica del mirall, del teatre dins el teatre, Villangómez apareix com a creditor de Pirandello, almenys pel que fa al discurs. Cap vegada no se superposen els dos nivells, no hi ha relació dialògica, però les seqüències respectives solen presentar alternança. El temps textual i l'espectacular coincideixen en aquesta macroseqüència. D'altra banda, el personatge de l'autor aconsegueix la funció de distanciar l'autor real del públic tot transmetent el seu parer, d'una manera semblant a la d'un cor grec. La segona macroseqüència comença amb la sortida en escena del presumpte actor de l'obra, Robert Casal, que anuncia la suspensió de la funció de tarda a causa d'un pressentiment: ell o un germà que se li assembla d'una manera extraordinària seran assassinats en una cambra d'hotel. Menys inquiet, al final cita el públic per al cap d'un quart d'hora, si troba forces per continuar: "Considerin que això ha estat un acte, i es preparin per a l'obligatori entreacte."²⁴ En acabar aquesta seqüència, quan l'actor ja s'ha enretirat, sonen dos trets i algú crida: "El teló, abaixin el teló!"²⁵ Com es pot observar, en el discurs —no en la història— d'aquesta obra també hi és palesa la influència de Brecht. En la següent seqüència d'aquesta *mise en abyme*, el suposat Robert Casal surt emmanillat i confessa que ell no és l'actor sinó el seu germà, i que havia hagut de substituir l'actor després de degollar-lo a la cambra

d'hotel que ocupava. No podia representar la seva obra, que no coneixia, però se n'havia imaginat una altra, "una farsa que tingüés aparences de realitat".²⁶ "La qüestió era abandonar el teatre sense despertar sospites"²⁷ i agafar un avió abans de la funció de nit. Per desgràcia, un recelós inspector de policia, espectador circumstancial de l'obra, l'ha frustrat detenint-lo (en un acte magnànim l'inspector ha accedit que el presumpte assassí es pugui explicar davant el públic). Per fi, el fals actor se suïcida amb una metzina en el mateix escenari. Un salt enrere en el temps trasllada la seqüència següent a la cambra d'hotel, unes hores abans de començar la funció de la tarda. Robert Casal llegeix unes pàgines del seu diari íntim. D'aquesta manera ens asabentam que pensa sorprendre el públic, la crítica i els autors amb una obra seva intitolada *Se suspèn la funció*, "obra que tindrà una sola representació... Però aquesta representació serà memorable en la història del teatre. Al final, personatge i actor, encara que per motius diferents, seran una unitat indestruïble. Qui serà l'actor, qui el personatge, quan estrenyeré entre les dents aquesta metzina fulminant que ja tinc preparada? La idea genial només podia ser meua. Ja des del començament de l'obra vida i teatre es mesclen estranyament. És això il·lusion? O potser realitat? Com en el dibuix conegudíssim, són sis o set els cubs que tenim davant? Els plans avancen o retrocedeixen, com avancen o retrocedeixen la ficció i la vida. I encara la vida de l'home que crea tot aquell món s'interfereix en el joc, que deixa de ser joc, com la vida deixa de ser vida, per a convertir-se en mort, quan l'ovació esclata, ja inútil entorn del meu gran silenci..."²⁸ Uns cops que el germà de l'actor dona a la porta de la cambra interrompen aquest parlat. La seqüència final de l'obra imaginada té lloc a l'escenari del teatre. El germà en

20 Lletres que M. Villangómez ens va adreçar amb data 3 de juliol de 1993.

21 Íd.

22 Íd.

23 VILLANGÓMEZ LLOBET, M.: "Pròleg", dins M. Villangómez Llobet: *Es més alt embuixament. Se suspèn la funció*, pàg. 8.

24 VILLANGÓMEZ LLOBET, M.: *Es més alt embuixament. Se suspèn la funció*, pàg. 72.

25 Íd.

26 Íd., pàg. 76.

27 Íd.

28 Íd., pàg. 82.

Dues imatges de l'estrena de *S'assembla de ses dones*.

qüestió s'adreça al públic i li explica que, quan ha arribat a la cambra de Robert Casal, tot d'una ha vist "que el seu cap no funcionava bé".²⁹ Després, en una llarga estona en què l'actor ha desaparegut, ha llegit el final del seu diari i ha substituït la metzina per aigua. Conjurat el perill, l'ha deixat representar d'acord amb el seu pla. "La resta, ja vostès la coneixen. Quan ha arribat al final, l'emoció l'ha fet caure, però l'aigua no podia fer-li cap mal. Potser aquesta temptativa l'haurà guarit per sempre."³⁰ Els autors, l'implícit i l'explícit, encara reserven un darrer cop de teatre al públic, perquè, quan el germà comença a retirar-se, fa

29 Íd., pàg. 83.

30 Íd., pàg. 84.

una petita returada i continua parlant: "Per a les pròximes representacions, la mateixa obra. Ja ho hauran vist als cartells: *Se suspèn la funció*".³¹ L'espai i el temps textuais sovint coincideixen amb els espectaculars en la segona macroseqüència. Segons el nostre parer, l'essència de l'obra està en la sintaxi narrativa, sobretot en el joc participatiu que suposa la conversió del públic en personatge. Per comparació a la sintaxi narrativa, l'obra té el seu costat feble en el llenguatge, que peca de literari algun cop, i la caracterització dels personatges. Val a dir que Villangómez no ho passa per alt en la seva autocrítica: "[L'obra] gira més al voltant del concepte que de la paraula, és més construïda i mostra probablement més ambició. Aquesta ambició recau sobretot en l'estructura teatral. L'obra és pensada per a un sol actor. Pot semblar que hi ha més d'un personatge, però en realitat només n'hi ha un, l'aspirant a dramaturg, amb la seva il·lusió d'escriure una obra teatral, que ja veu realitzada i fins i tot duta a l'escenari. L'autor, l'interpret en qui pensa, els diferents papers que aquest sembla que representa, són una sola persona; més ben dit, l'autor en potència, l'actor, els aparents personatges, el públic suposat, són una emanació de qui verament va escriure l'obra i ara escriu aquest pròleg. La funció se suspèn o no se suspèn, s'acaba i tornarà a començar o no comença mai, el teatre és vist des de fora o s'obre als espectadors, l'actor fa un paper o més d'un, l'aspirant a autor pensa l'obra o la contempla a les taules, l'escriptor –jo, en aquest cas– realment l'ha acabada i ara la publica. I és cert, com es diu al text, que tot va néixer d'un somni per bé que menys complet i amb alguna variació. Quan ho vaig somiar no vaig veure una representació teatral, sinó un concert, amb un pianista –o així ho semblava– damunt l'escenari... Les referències parapsicològiques provenien d'uns llibres del meu pare, que jo havia fullejat i llegit en part. El meu pare,

31 Ib.

cap a l'any 1930, fins havia donat una conferència –i el *Diario de Ibiza* l'havia publicada– sobre aquesta matèria, que llavors es deia metapsíquica. He conservat en l'obra les velles denominacions. Ja he dit que la vaig escriure el 1957, i l'acció esdevé aquell mateix any, en una Ciutat de Mallorca ben diferent de la d'avui."³² Un altre aspecte de l'obra que crida l'atenció són les escasses acotacions (19, enfront de les 76 d'*Es més alt embruixament*), la majoria de les quals fan referència a la llum i acompleixen la funció de configurar espais i escenes. Seguint les acotacions, és evident que l'autor considera que els personatges també són elements espacials dins la simplicitat de l'escena. Aquesta obra, ja ho hem vist, és un assaig sobre la tècnica dramàtica, en què la situació és la del teatre en el teatre i les aparències es destrueixen l'una darrere l'altra. Però encara hi hem d'afegir el desenvolupament del tema del proïsme si volem abastar a entendre el significat general de l'obra. En aquest sentit, per força hem de referir-nos a les reminiscències ibsenianes –l'Ibsen dels *Espectres*– i també les unamunianes i machadianes en *Se suspèn la funció*. L'obra va ser estrenada el 4 de novembre de 1990 a l'antiga església de l'Hospitalet, d'Eivissa, pel GAT (Grup Amateur de Teatre), sota la direcció de Merche Chapí i amb Marià Ramon com a únic actor.

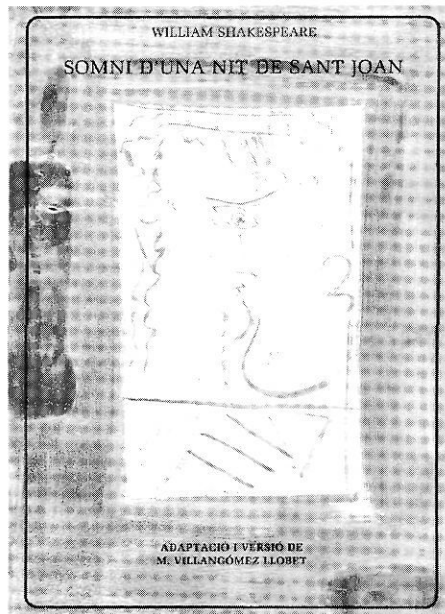
Villangómez assegura que "escrivia aquestes obres [les de tots dos períodes] més aviat com a distracció, però no sense posar esment en els personatges, en el llenguatge i en l'organització del conjunt. Evoco aquell temps i em ve a la memòria que en *El botxí d'espectres* vaig dur-hi empena, preocupació i fins i tot il·lusió. És clar que llavors i durant molts més anys el que de debò m'obsedava era la meua poesia, que els assaigs dramàtics no em feien abandonar mai. També la prosa em començava a interessar. Entre els dos períodes indicats, el

32 VILLANGÓMEZ LLOBET, M.: "Pròleg", dins M. Villangómez Llobet: *Es més alt embruixament. Se suspèn la funció*, pàg. 9 i 10.

1953, vaig escriure *L'any en estampes*, que vaig considerar molt més important que el meu teatre i vaig aconseguir publicar aviat, a Barcelona.³³

Després, en el segon lustre dels anys setanta, Villangómez va col·laborar amb el Grup Experimental de Teatre de l'Escola d'Arts i Oficis d'Eivissa i amb el GAT. Aquestes col·laboracions tenen l'origen en uns encàrrecs apressants que l'escriptor va executar amb destresa, tot i que després encara s'ha esforçat a millorar-los. Villangómez ha traduït i adaptat les següents obres de teatre popular:

S'assemblea de ses dones, d'Aristòfanes. Va ser estrenada el 26 de desembre de 1976 al Teatre de l'Escola d'Arts i Oficis d'Eivissa pel Grup de Teatre Experimental de l'Escola, sota la direcció de Pedro Cañestro. El muntatge va ser premiat en el Festival Internacional de Teatre Clàssic d'Almagro. Villangómez es va basar en una versió castellana, abreujada i refosa, i sobretot en una de francesa, més fidel. Referint-se a l'obra d'Aristòfanes, el mateix Villangómez indica que "combina genialment les seues facècies, sovent ben crues, amb els personatges del seu temps, en uns arguments fantàstics resolts en escenes inversemblants i divertides. Si Sòcrates i Eurípides foren els principals destinataris de les seues burlas, en *Les assembleïstes* —aquest títol seria més exacte— és el Plató d'alguns aspectes de *La República* l'objecte dels atacs".³⁴ Algú pot pensar que el gust literari de Villangómez no lliga amb la crítica còmica i conservadora d'Aristòfanes. Doncs bé, tot i que Villangómez adapta la comèdia per encàrrec, Josep M. Llopart reïx a unir els dos autors en una síntesi magistral: "Aristòfanes i Villangómez són dos noms mals d'acoblar. El vell poeta grec que, desenganyat de tot, de tornada de tot, escèptic integral, profundament reaccionari, que, no creient ni en els déus ni en els homes, es reïa —i feia riure a riallada plena— del món i de la bolla, és molt enfo-

ra del poeta d'ara, segur de la fe en la terra, pròdig de serveis a aquesta terra, amador subtil de les glòries i de les misèries de l'esperit humà. Tot i així, al marge de fes o d'escepticismes, una mateixa coexistència, una eterna saviesa, s'ha perpetuat d'un extrem a l'altre del nostre antic, prestigiós, malmenat Mediterrani, i Marià Villangómez, amb un exemplar sentit humanístic, ha estat capaç de confegir una de les versions més vives, més actuals i més "autèntiques" que jo conec d'una de les comèdies més vitenques d'Aristòfanes. Joc i exercici sobretot; però exercici acurat, reeixit, amb vigorosa coherència amb els afanys i les necessitats d'un temps i d'un poble".³⁵ Aquesta adaptació va ser publicada l'any 1978. Després, el director teatral Josep Anton Codina la va voler dirigir a Tarragona. Per això, Villangómez, que va comptar amb l'ajut d'una altra versió francesa, hi va introduir alguns canvis i hi va versificar, com en l'original, bastants fragments. Aquestes innovacions palesen un geni literari superior al d'un traductor comú. El monòleg de Praxàgora, la protagonista, amb què comença l'obra, ho il·lustra bé: ara, en vers, el monòleg esdevé "una mena de caricatu-

ra del llenguatge dels poetes noucentistes catalans, burla més comprensible a causa de la proximitat en el temps i en l'espai".³⁶

L'excepció i la regla, de Bertolt Brecht. Va ser estrenada el 2 d'abril de 1977 al Teatre Pereyra, d'Eivissa, pel GAT, sota la direcció de Merche Chapí. "La meua feina", comenta Villangómez, "va ser traduir molt fidelment al català literari l'obra de Brecht, cançons incloses —en vers—, a través d'una versió castellana. Va posar música a les cançons i les va cantar Joan Marí (Moreno), del grup UC. En la mateixa funció [...] també es varen recitar pels actors uns poemes del mateix Brecht, traduïdes per l'amic Jean Serra".³⁷

Somni d'una nit de Sant Joan, de William Shakespeare. Va ser estrenada el 28 de juliol de 1979 al Polvorí, l'edifici del baluard de Santa Llúcia, d'Eivissa, pel GAT, sota la direcció de Merche Chapí, amb el títol *Sòmit d'una nit de Sant Joan* i personatges foravilers. Al cap de deu anys, el 24 de juny de 1989, el mateix grup en va estrenar una nova versió, més treballada, al claustre de l'Ajuntament d'Eivissa, amb el títol definitiu i personatges vilers. "Es tractava", segons Villangómez, "d'una adaptació eivissenca de la comèdia de Shakespeare. Adaptació i no traducció, perquè el text ha estat molt simplificat, a més de ser objecte d'alguns canvis; i eivissenca, ja que la llengua de l'adaptació és la dialectal de l'illa i, d'altra banda, l'acció ha estat traslladada de la Grècia de Teseu a l'Eivissa de la darrerria del segle XVI".³⁸ D'acord amb aquesta localització, l'adaptador ha revestit de les formes eivissenques els noms, els costums i les tradicions

36 VILLANGÓMEZ, Marià: "Sobre unes representacions a Tarragona de *S'assemblea de ses dones*", *El Pitiús* 1992 (Eivissa), 3-6, pàg. 3.

37 Lletra que M. Villangómez ens va adreçar amb data 3 de juliol de 1993.

38 VILLANGÓMEZ LLOBET, Marià: "Pròleg", dins William Shakespeare: *Somni d'una nit de Sant Joan* (adaptació i versió de M. Villangómez Llobet), Eivissa, Edicions Can Sifre, 1989, 7-9, pàg. 7. Sobre aquesta edició, v. Serra, Jean "Del teatre a Eivissa. M. Villangómez Llobet, Aristòfanes i Shakespeare. Una nova editorial eivissenca", dins Serra, Jean: *Ucs literaris* (pròl. Bernat Joan i Marí), Eivissa, Edicions Can Sifre, 1991, 20-22.

33 Íd. pàg. 8.

34 VILLANGÓMEZ LLOBET, M.: "Els llibres", *Eivissa* (Eivissa), 10, 1980, 41-42, pàg. 42.

35 LLOPART, JOSEP M.: "Un homenatge a Marià Villangómez", dins Aristòfanes: *S'assemblea de ses dones* (versió eivissenca de M. Villangómez Llobet), Eivissa, Edicions Ítaca, 1978, sense paginar.

Manifest de la Nit de Sant Joan 1994

dels personatges, i fins i tot el títol, atès que l'anacronisme de referir-se a sant Joan en una comèdia que transcorre a Grècia en els temps mítics de Teseu desapareix.³⁹ Uns altres canvis han estat motivats per l'extensió de l'obra i el nombre de personatges. Així, l'obra, que consta de cinc actes, s'organitza, per a la representació, en dues parts, cada una amb diverses escenes. L'acte cinquè hi és eliminat completament. Quant als personatges, el paper de Teseu (Andreu, en la versió) esdevé mínim, i els dels còmics (la colla d'artesans atenesos que assagen i representen una absurda tragèdia en honor de Teseu) són units en el pagès Cavegot, un personatge creat per Villangómez. L'adaptació eivissenca del *Somni d'una nit de Sant Joan* va ser publicada, amb alguns canvis estilístics, l'any 1989.

Malgrat els seus valors universals, hom ha de recordar l'escassa tradició teatral eivissenca, només costumista, en el moment de jutjar l'obra dramàtica de Villangómez, perquè entre tots els seus mèrits ressalta que l'ha elevada, i que hi ha introduït el teatre diguem-ne literari. Sense companyia generacional, l'escriptor ha dut a terme la modernització del teatre d'autor a Eivissa. Per comparació al teatre mallorquí i menorquí dels anys cinquanta, és evident que Villangómez manifesta un enginy excepcional. Cap autor illenc no hi mostra un domini de la farsa en vers –tret, potser, del millor Pere Capellà–, ni un desig d'exercitar la sintaxi narrativa tan grans com els del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. Ben escrita i estructurada –fins on arriba, és clar, la nostra coneixença–, és de lamentar que l'estrena parcial de l'obra original hagi arribat amb retard, i que la part més nombrosa encara no hagi estat editada a causa d'un mercat tan irregular i de l'autoexigència. Per fortuna, les versions de Villangómez han assolit una relació social normal, i sembla que se n'ha derivat un interès per la seva pròpia obra, que ja resulta en benefici de la cultura nacional.

ANTONI NADAL

³⁹ El títol anglès d'aquesta comèdia és *A midsummer-night's dream*.

Bona nit a tothom i molts anys i bons, per endavant, a tots els Joans i Joanes que ben prompte celebraran el seu dia.

Com cada any, l'Institut d'Estudis Eivissencs, mitjançant el seu manifest, fa unes reflexions en veu alta d'aquelles qüestions que ens preocupen i atanyen a eivissencs i formenterers. Enguany són aquestes:

I. Llengua

Lamentam haver de constatar que continua el procés de substitució lingüística, tot i que hi ha alguns elements que operen a favor de la normalització.

L'àmbit de l'ensenyament, tot i funcionar majoritàriament en espanyol, presenta algunes iniciatives en favor de la normalització del català. Els mitjans de comunicació en català, en una situació precària, també operen en aquest sentit.

A l'àmbit institucional en podem comptar una de calç per cada mitja dotzena d'arena. Els progressos en la catalanització de l'ajuntament d'Eivissa contrasten amb la desídia dels altres ajuntaments. L'ús del català a la Conselleria de Cultura xoca amb la total alienació de la majoria de les altres conselleries.

Ara bé, el català és fins i tot absolutament absent d'alguns àmbits: a l'administració de justícia, als cossos i forces de seguretat de l'estat, a correus, a l'administració d'hisenda o a l'aeroport d'Eivissa el català té una consideració similar o inferior a la d'una llengua estrangera. A hores d'ara no se celebren judicis en català ni la policia hi atén els ciutadans ni hi ha rètols en català a correus o a l'aeroport. Aquesta absència constitueix

un indicador de la consideració en què aquests organismes tenen la gent d'Eivissa i Formentera.

Des de la societat civil, amb motiu del 23 d'abril, Diada Nacional de la Llengua Catalana, s'ha creat a Eivissa una Plataforma en defensa de la llengua catalana, que pretén aglutinar aquells sectors que treballen per ampliar l'ús de la nostra llengua, per fer-la cada dia més normal en la nostra societat.

El marc legal, encara que de bon tros no han estat exhaurides les possibilitats que ofereix, és del tot insuficient. No hi ha hagut cap llengua que hagi assolit la seua normalització en un context polític com el que constrenyeix la llengua catalana. I, així i tot, des de la Conselleria de Turisme als jutjats d'Eivissa, i des de les casernes fins a algunes escoles, no es compleixen les exigències d'un marc legal que, tot i les seues mancances, estableix l'oficialitat de la llengua catalana a Eivissa i Formentera. Qui demana comptes sobre el compliment de les lleis als encarregats de vigilar-lo?

II. Església i llengua

El dia de la presentació de la *Bíblia interconfessional* escrita en català, a la Catedral, sentirem tots els presents el compromís públic més ferm i clar fet mai per un bisbe d'Eivissa envers l'ús i recuperació de la nostra llengua. Albirarem, aleshores, una petita esperança de recobriment i normalització en la litúrgia de l'Església pitiüsa. La participació de bona part dels eclesiàstics illencs en el continuat procés d'aculturació patit pel nostre poble podia haver arribat a un punt de reflexió i conscienciament. Les paraules